

SUKOBI U KOMUNIKACIJSKIM ODNOSIMA IZMEĐU UČENIKA I UČITELJA

Mirela Skelac

Agencija za odgoj i obrazovanje, Podružnica Osijek
Osijek, Hrvatska

Sažetak:

Sukobi u komunikaciji među učenicima i učiteljima posljednjih godina sve su češći te se sve više stručnjaka različitih profila bavi istraživanjem obrazovne prakse. Brojni su razlozi zašto dolazi do sukoba u školi, a među njima su i sukobi koji proizlaze iz loše komunikacije, a koji utječu na motivaciju učenika i na njihov odnos prema svladavanju školskih zadataka. Specifičnost odgojno-obrazovnog rada zasniva se na kvaliteti uspostavljenog odnosa između učitelja i učenika te učenika i učenika. Cilj je istraživanja bio ispitati učitelje i učenike razredne nastave o percepciji odnosa učenika i učitelja, nastavnoj komunikaciji i odnosima među učenicima.

Podatci upućuju na ostvarenu komunikaciju koja podržava odnose među učenicima četvrtih razreda i učiteljima te obje skupine sudionika uočavaju da učitelji znaju kako riješiti sukobe. Doživljaj učenika povezan je s nešto više negativnih procjena odnosa prema nastavnoj komunikaciji, što upućuje na zaključak da učenici zahtijevaju poticajnije metode učenja i više izvora znanja u nastavi. Ta njihova potreba može se odraziti na odnose te dovesti do sukoba u komunikaciji učenik-učitelj i utjecati na nastavnu komunikaciju. Prema rezultatima istraživanja odnosa učenik-učenik obje skupine sudionika navode da prevladavaju pozitivni odnosi među učenicima te da se učenici trude samostalno riješiti međusobne sukobe.

U istraživanju je sudjelovalo 396 učenika četvrtih razreda i 158 učitelja iz osnovnih škola Osječko-baranjske, Požeško-slavonske i Virovitičko-podravske županije.

Ključne riječi: komunikacija, nastavni sadržaj, odnos, sukob, školska klima

Uvod

Sukobi u komunikacijskim odnosima među učenicima i učiteljima posljednjih su godina sve češći te se sve više stručnjaka različitih profila bavi istraživanjem obrazovne prakse. U školama se mogu uočiti različiti oblici sukoba među učenicima, kao i među učenicima i učiteljima, te se može smatrati da su oni sastavni dio života. Ne postoji škola u kojoj sukoba uopće nema. Međutim, sukobi u školi koji proistječu iz loše komunikacije zasigurno utječu na motivaciju učenika i na njihov odnos prema učenju. Pod pojmom loše komunikacije podrazumijeva se prisutnost kritiziranja, okrivljavanja, prigovarivanja, kažnjavanja i sl., što ima negativan utjecaj na odnose. Istraživanja učestalosti sukoba u komunikacijskim odnosima i bitna obilježja sukoba u našim školama još su uvijek malobrojna i nedovoljno istražena. Stoga je važno procijeniti indikatore koji pridonose (ne)skladnim odnosima u školi i mogućim načinima rješavanja sukoba u školama.

Važno je promišljati o kompetencijama učitelja i njihovom učinkovitom organiziranju učenja i poučavanja učenika što je važno za daljnji obrazovni i profesionalni razvoj učenika i u učitelja. Cilj je poučavanja učenika izravnoj komunikaciji i suradnji te konstruktivnom i nenasilnom rješavanju sukoba poticanje osobnog rasta i razvoja, učenja i promjena u ponašanju kako bi se smanjio broj sukoba te učenika pripremljeno za konstruktivnije i učinkovitije rješavanje sukoba kada se pojavi. Zanemarivanje ili neuočavanje sukoba, narušena komunikacija i odnosi

u odgojno-obrazovnim ustanovama odražavaju se u brojnim pisanim podnescima Prosvjetnoj inspekciji, Agenciji za odgoj i obrazovanje¹ i Uredu pravobraniteljice za djecu.²

Cilj je rada proučiti i primjenom instrumenata istraživanja ispitati percepciju učenika četvrtih razreda osnovnih škola i učitelja razredne nastave o mogućim indikatorima sukoba u komunikacijskim odnosima učenik-nastavnik, odnosno provjeriti doživljaj i indikatore sukoba u osnovnim školama Osječko-baranjske, Virovitičko-podravske i Požeško-slavonske županije. Zadatak je da se primjenom instrumenata i obradom dobivenih rezultata utvrdi postoje li značajna odstupanja u empirijskim i očekivanim frekvencijama procjene u percepciji učenika i nastavnika o indikatorima koji se odnose na sukobe u komunikacijskim odnosima između njih.

Predmet istraživanja bio je istražiti, proučiti i razmotriti zastupljenost indikatora koji mogu ukazivati na postojanje sukoba u komunikaciji između učenika i nastavnika i indikatore koji imaju pozitivan utjecaj na komunikaciju između učenika i nastavnika te interakciju i odnose između učenika i nastavnika.

Istraživanjem se nastojalo aktualizirati problem sukoba u komunikaciji učitelj-učenik, učitelj-nastavni sadržaj, učenik-nastavni sadržaj i odnos učenik-učenik, uzimajući u obzir pedagoško-didaktički, psihološki i sociološki značaj.

TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU

U školama se mogu uočiti različiti oblici sukoba među učenicima, učenicima i učiteljima te se može zaključiti da su oni sastavni dio života. „Sukob je pojam koji označuje situaciju u kojoj postoje suprotna zbivanja i tendencije, ponašanja i čuvstva. Riječ je o vrlo čestoj univerzalnoj pojavi koja se očituje kako na intraindividualnom planu, odnosno unutar samog čovjeka, tako i na interindividualnom planu, odnosno između dvoje ili više ljudi. Do intrapersonalnih konflikata dolazi u situacijama kada se ne možemo odlučiti što da učinimo, kada se javi sukob između naših osobnih motiva, ciljeva i mogućih načina njihova ostvarenja“ (Petz prema Ajduković i Pečnik, 2007: 9).

Na području odgoja i obrazovanja utjecaj na razvoj učenika važnu ulogu ima komunikacija između učenika i učitelja, između učitelja međusobno i učenika međusobno. Komunikacija utječe na buduća učenikova ponašanja u ponašanju u školi i u ostalim životnim situacijama. Dakle, ostvarena komunikacija unutar obitelji i škole nositelj je odgoja i obrazovanja učenika te stvara osnovu budućeg ponašanja učenika.

Prema Glossenu i Andersonu (1996) važne su uloge vođenja jer se točno zna moć i odgovornost radnog mjesta svake osobe. Autori navode kako nema potrebe da učitelji kritiziraju ili brane učenike, a da su isprike nevažne, jer je cilj poboljšanje učenja i poučavanja. Uključivanje prema ulogama učitelja i učenika u organizaciju nastavnog procesa smanjuje prisilu i

¹ U Izvješću o radu Agencije za odgoj i obrazovanje 2014., a koje se odnosi na stručno-pedagoški nadzor navodi se: „U 2014. godini odrađeno je 395 predmeta stručno pedagoškog-nadzora (2013. godine 418 predmeta), od čega 6,6 % u predškolskim ustanovama, 58,2 % u osnovnoškolskim ustanovama i 35,2 % u srednjoškolskim ustanovama. Stručno-pedagoški nadzori u najvećoj su mjeri provedeni povodom ocjenjivanja, odnosno praćenja učenikovih postignuća, neprofesionalnog postupanja odgojno-obrazovnih radnika prema djeci ili su se odnosili na djecu s problemima u ponašanju, a ukupno 57 provedenih stručno-pedagoških nadzora odnosilo se na djecu s teškoćama.“ http://www.azoo.hr/images/AZOO/Izvjescje_o_radu_AZOO_14.pdf Pristupljeno 25. lipnja 2016.

² U Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu, koje se odnosi na povredu obrazovnih prava, navodi se: „Tijekom 2015. godine primili smo 239 prijava pojedinačnih povreda prava djece na odgoj i obrazovanje. Od toga se 171 prijava odnosila na 184 djece, a 68 prijava obuhvaćale su grupu, odgojno-obrazovnu skupinu, razred ili ustanovu, zbog čega nije bilo moguće odrediti točan broj djece. Prijave pojedinačnih povreda prava djece na odgoj i obrazovanje predstavljaju 16,4% od ukupnog broja primljenih prijava pojedinačnih povreda prava djece i na drugom su mjestu po brojnosti, iza prijava povreda prava na roditeljsku skrb.“ <http://www.dijete.hr> Pristupljeno 25. lipnja 2016.

otvara vrata suradnji što je ključ za razrješavanje sukoba i stvaranje djelotvorne discipline. Dakle, za stvaranje dobrih odnosa i rješavanja sukoba veća je odgovornost na učiteljima.

Uzimajući u obzir faze razvoja učenika, vještine se stječu slijedom koji omogućuje njihovo postupno i sustavno usvajanje. Kao primjeri uzimaju se svakodnevne stvarne životne situacije koje se povezuju s temama, a zatim razrađuju. „Vještine konstruktivnog i nenasilnog rješavanja sukoba temelji se na usvajanju i međusobnom integriranju većeg broja specifičnih socijalnih vještina. To su istinsko slušanje, očitovanje umjesto potiskivanja vlastitih osjećaja, jasno izražavanje želja i potreba, razmatranje najrazličitijih mogućnosti rješavanja sukoba, vještina pregovaranja i drugo“ (Ajduković i Pečnik, 2007: 14). Sukobi u školi koji proizlaze iz loše komunikacije mogu utjecati na motivaciju učenika i na njihov odnos prema školskim obvezama. Istraživanja učestalosti sukoba u komunikacijskim odnosima i bitna obilježja sukoba u razrednoj nastavi u školama još su uvijek malobrojna i nedovoljno istražena. Rezultati dosadašnjih istraživanja o aspektima školske klime (Malley i sur., 2003; Vidić, 2010; Puzić i sur., 2011; Spajić-Vrkaš, 2014) ukazuju na višeznačnost i kompleksnost problema u kojima se uočavaju razlike u percepciji učitelja i učenika.

Brajša (1994: 16) navodi da „u interpersonalnoj komunikaciji i između učitelja i učenika mora biti dovoljno mjesta za diferenciranje, eksperimentiranje, slobodno približavanje i individualizaciju. U takvom se razgovoru učeniku dopušta različito mišljenje i izražavanje, a ne forsira se ponavljanje istog i istovjetnog. Poštuju se i slušaju njegova iskustva, a ne nameću se samo iskustva starijeg i pametnijeg učitelja. Učenika ne prisiljavamo da bude uz nas i da nas sluša. Nastojimo ga zainteresirati za nas i sadržaj našeg razgovora. Čekamo da nam se sam približi. U razgovoru prihvaćamo i priznajemo njegovu individualnost.“ Uspješan razvoj ličnosti kod učenika jest diferenciranost njihova ponašanja, samostalnost njihova mišljenja, slobodno i aktivno komuniciranje te konstantnost njihovih stavova. Učenici s nerazvijenom ličnošću nediferencirani su, nesamostalni, pasivni i ambivalentni (neodlučni).

Govoreći o neposrednim čimbenicima komunikacije u nastavi, Musić (2011) navodi da cjelovito promatranje odgoja, obrazovanja, nastave i izvannastavnih aktivnosti uvjetuje i određuje komunikacijsko-interakcijski odnos između neposrednih čimbenika nastave učenika i učitelja. Uspostavljanje demokratske nenasilne komunikacije, interakcije uzajamnog, ravnopravnog, suradničkog, humanog odnosa u nastavi i izvannastavnim aktivnostima rezultirat će prevladavanju njihove konfrontiranosti, neravnopravnosti, učiteljeve superiornosti u suvremenoj nastavi gdje učitelj nema uvijek vodeću, dominirajuću ulogu koja ograničava slobodan rad, samostalnost, aktivnost, angažiranost, traženje novih rješenja, primjenu znanja, iskazivanje potencijala i stvaralaštva učenika. Autor naglašava da interpersonalna komunikacija kao i čimbenici komunikacije u nastavi imaju znatan utjecaj na razvoj učenika.

Odgoj i obrazovanje sastoji se od stalnog davanja, traženja i primanja informacija koje se odnose na nastavne sadržaje, a malokad se misli na povratne informacije o odnosu u komunikaciji. Za primanje i davanje informacija nužno je razvijati međusobno povjerenje. Osim povjerenja za razvoj učenikovog identiteta nužno je pružiti mogućnost slobodnog izbora informacija, odnosno dopustiti učeniku da on bude sukreator komunikacije. Njegovanjem skrbnih navika slušanja, podržavanja, ohrabrivanja, prihvaćanja, povjerenja i poštovanja uspostavlja se dobar odnos i uspješna komunikacija koja potiče pozitivnu atmosferu i na neizravan način djeluje na promjenu ponašanja.

Razvijajući komunikacijske vještine, od nastavnika se očekuje da uvažava psihofizičke mogućnosti i sposobnosti učenika. Musić (2011) navodi da je u procesu nastave poželjno da učenici osjetite slobodu komunikacije, izražavanja stavova i mišljenja. Stoga je potrebno poticati komunikaciju, interakciju, isticanje vlastitog mišljenja, pohvaljivati njihovu inicijativu, koristiti i razvijati njihove misli, ideje, demokratsko-interakcijske odnose kako bi nastavni proces bio dinamičniji i poticajniji za njihov zajednički rad. „Komunikacijski je odnos učitelja i učenika u nastavi jezgra stručnog i svrsishodnog djelovanja učitelja jer se na taj način izgrađuje učeni-

kova individualnost i ima krucijalno značenje za razvoj učenika, odnosno daje najbolji odgovor suvremenim potrebama u razvoju učenikovih obrazovnih i odgojnih vrijednosti“ (Mijatović, prema Munjiza i sur., 2016: 46).

Dobar osobni kontakt, odnosno uspješna komunikacija između učitelja i učenika utječe na stvaranje pozitivne razredne klime o kojoj ovisi i ostvarivanje odgojnog i obrazovnog uspjeha. Uloga učitelja kao ključnog nositelja cjelokupnog odgojnog i obrazovnog procesa od iznimne je važnosti jer je on organizator odgojnog i obrazovnog procesa i odgovoran je za odnose s učenicima, uzimajući u obzir i hijerarhijsku razliku. Uloga učitelja u nastavnom procesu rukovođenja je te određuje ulogu i položaj učenika i njihovu međusobnu komunikaciju. Kvaliteta uspostavljenog odnosa i komunikacije uvjetovana je stavom učitelja i njegovom organizacijom i vođenjem nastavnog procesa. Učitelj se nalazi u komunikacijsko-interakcijskom odnosu prema nastavnim sadržajima propisanim Nastavnim planom i programom, učenicima i aktivnostima. Među potrebnim kompetencijama učitelja svakako su i vremensko planiranje i programiranje nastavnih sadržaja, didaktičko-metodičko oblikovanje, dubina te prilagodba psihofizičkim sposobnostima učenika. Ako učitelji uključe učenike u planiranje cjelokupnog nastavnog procesa te ih upoznaju s pojedinim etapama i željenim ishodima učenja, zasigurno će se povećati kvaliteta nastavnog procesa. O važnosti nastavne komunikacije u kontekstu kulture nastave Peko i suradnici (2014) navode da su nastava i komunikacija po svojoj prirodi nerazdvojive te da će čimbenici i ustrojstvo nastavne komunikacije obilježiti kulturu nastave i sam položaj učenika u njoj te da je nastavni proces u biti komunikacijski proces. Vještina komuniciranja razvija se tijekom neposrednog rada s učenicima i vezana je uz razvoj izražavanja, slušanja, poštovanja i empatije. Bognar i Matijević (2005) govoreći o konfliktnim situacijama definiraju konflikt ili sukob kao subjektivni doživljaj napetosti između dvije ili više strana koje mogu biti pojedinci ili skupine. Nadalje, autori navode da sukobi izbijaju među učenicima, između učenika i nastavnika te između zaposlenih nastavnika. Posebno naglašavaju važnost osposobljavanja učenika za nenasilno rješavanje sukoba, odnosno za nenasilnu komunikaciju.

Glasser (2001: 123), govoreći o kvalitetnim školama, navodi „da je cijeli sustav oblikovan tako da pomogne svim učenicima poboljšati svoj život kroz učenje – učenje informacija, vještina i vrijednosti koje će im pomoći živjeti odgovorno i uspješno, sada i u budućnosti. Naš je cilj pomoći učenicima da ostvare svoje najviše potencijale i razviju osobnu odgovornost i samokontrolu, ne prisilom, prijetnjom ili nagradom, nego poučavajući ih da zadovolje osnovne potrebe na odgovoran, djelotvoran način i naučiti ih rješavati probleme razgovarajući o njima.“ Stoga je važno razvijati suradnju s učenicima, uvažavati njihova mišljenja i stavove. Uspostavljajući dobar odnos i uspješnu komunikaciju u kojoj se izražava i stvara prihvatljiva atmosfera, potiče se i promjena ponašanja.

Različite aktivnosti pozitivno djeluju na razvoj odnosa među učenicima i učiteljima te smanjuju mogućnost sukoba koji mogu proizlaziti iz nezadovoljstva zbog odnosa prema nastavnom sadržaju. Svako učenje koje nije motivirano interesom i nije potaknulo znatiželju učenika neće potaknuti veće psihičke napore. Učenje koje pobuđuje znatiželju učenika i motivira učenika, zasigurno utječe na trajnost znanja. Na percepciju učenika djeluje njegovo osobno iskustvo, a njegov interes za znanjem i učenjem potaknut će učitelj koji ga aktivno uključuje u nastavni proces i stvara dobre odnose u razredu. Potrebno je naglasiti da je uvažavanje mišljenja drugih jedna od vještina razvijanja poticajne komunikaciju s učenicima koja pozitivno utječe na razvoj dobrih odnosa. Iskrena komunikacija jest najbolja prevencija sukoba. Neiskren učitelj ne može razvijati iskrenu komunikaciju u razrednom odjelu. Učitelji bi trebali čuti učenike i razvijati socijalizaciju učenika. Sukobi u komunikaciji učiteljima i učenicima omogućuju uočavanje problema i prilika su za učenje njihova rješavanja. Škole u kojima se uspješno rješavaju sukobi, u kojima se učitelj i učenici čuju, potiču razvoj ličnosti djeteta te razvijaju demokratsku i kvalitetnu školsku sredinu.

Promatrano sa stajališta da su odnosi i komunikacija među učenicima i učiteljima važni za razumijevanje i prihvaćanje sukoba kao dijela odgojno-obrazovnog procesa koji se ne može

izbjeci te da imaju značajan utjecaj na uspješnost socijalnog ozračja u razrednom odjelu, ispitana je percepcija učenika i učitelja o odnosima učitelj-učenik, odnos prema nastavnom sadržaju i odnos učenik-učenik. Za ispitivanje tog problema nije bilo moguće u potpunosti koristiti postojeće instrumente. Kako bi tvrdnje bile što raznovrsnije, korištena je relevantna literatura.

CILJ, ZADATCI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj je istraživanja proučiti i primjenom instrumenata istraživanja ispitati percepciju učenika četvrtih razreda osnovnih škola i učitelja razredne nastave o sukobima u komunikacijskim odnosima učenika i učitelja. Istraživanje će pokazati percepciju o čimbenicima sukoba u osnovnim školama u Osječko-baranjskoj, Virovitičko-podravskoj i Požeško-slavonskoj županiji. Zadatak je istraživanja primjenom instrumenata i obradom dobivenih rezultata utvrditi postoji li značajna odstupanja u empirijskim i očekivanim frekvencijama procjene u percepciji učenika i nastavnika o indikatorima koji se odnose na sukobe u komunikacijskim odnosima između učenika i nastavnika.

U svrhu istraživanja postavljena su sljedeća pitanja: 1. Kako učenici i učitelji percipiraju međusobne odnose? 2. Kako učenici i učitelji percipiraju nastavnu komunikaciju? i 3. Kako učenici i učitelji percipiraju odnose među učenicima?

UZORAK I POSTUPAK ISTRAŽIVANJA

U istraživanju je sudjelovalo 396 učenika četvrtih razreda i 158 nastavnika iz osnovnih škola Osječko-baranjske, Požeško-slavonske i Virovitičko-podravске županije. Izbor sudionika u uzorku temeljio se na slučajnom izboru razreda. Udio sudionika iz svake županije u uzorku proporcionalan je udjelu sudionika iz toga područja s obzirom na ukupnu populaciju učenika četvrtih razreda i ukupan broj nastavnika navedenom u Statističkom izvješću 1520.³ Ovim istraživanjem obuhvaćeno je 9,2 % ukupne populacije učenika četvrtih razreda i 13 % učitelja u navedenim županijama.

Prilikom izrade skale procjene korišteni su Beckova anketa o kvalitetnim školama⁴, Školska klima i sukobi u školi (Puzić i sur., 2011) i Skala procjene učenika (Musić, 2011). Konstruirana je skala procjene koja se sastojala od tvrdnji kojima je ispitivana učenička percepcija odnosa učenika i učitelja, nastavna komunikacija i odnosa među učenicima. Anketno ispitivanje učenika provedeno je u 20 osnovnih škola u razdoblju od 1. do 15. travnja 2016. godine.

U cilju ispitivanja stavova učitelja razredne nastave konstruiran je anketni upitnik aplikacijom Google Forms. Mrežno istraživanje provedeno je od 29. ožujka do 5. travnja 2016. Za statističku obradu podataka korišten je SPSS programski paket, verzija 18.0.

ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Za analizu i interpretaciju rezultata istraživanja izdvojen je dio rezultata koji se prikazuje tablično. U pristupu istraživanju i razumijevanju problema koji se odnose na odnose, komuni-

³ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Statističko izvješće 1520 Osnovne škole i dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, kraj šk. g. 2012./2013. i početak šk./ped. g. 2013./2014., Zagreb, 2013. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/SI-1520.pdf Pristupljeno 30. travnja 2016.

⁴ BBQSS je preveden na hrvatski jezik i upotrijebljen na uzorku od šest osnovnih škola i šest srednjih škola 2000. g. Sudjelovalo je ukupno 1262 učenika između 4. razreda osnovne škole i 2. razreda srednje škole.

kaciju i sukobe između učitelja i učenika ispitivane su tri varijable. U prvoj varijabli istraživana je percepcija odnosa učitelj-učenik, a odnosi se na indikatore: *na nastavi mogu slobodno iznositi svoje mišljenje i stavove, učitelj uvažava mišljenja učenika, učitelj zna riješiti probleme, često dolazim u sukob s učiteljem i učenici u mom razredu dolaze u sukob s učiteljem*. U drugoj varijabli istraživana je odnos prema nastavnoj komunikaciji prema indikatorima: *u školi učimo na zabavan način, učitelj koristi različite izvore znanja u nastavi (računalo, enciklopedije, časopise ...)* i *učitelj nam daje korisne zadaće i uključuje nas u projekte*. U trećoj varijabli odnos učenik-učenik analizirani su indikatori: *učenici u razredu mi se smiju kada napravim pogrešku, učenici u razredu često se međusobno sukobljavaju i ako se posvadim s parom, pokušam se što prije pomiriti*. U tablici 1. prikazane su razlike u percepciji učenika i učitelja o odnosima učenik-učitelj.

Iz dobivenih podataka vidljivo je da je komunikacija između učenika i učitelja razredne nastave u osnovnim školama Osječko-baranjske, Virovitičko-podravske i Požeško-slavonske županije prema percepciji učenika i učitelja pozitivno procijenjena te da se 71,8 % učenika potpuno slaže, a 17,9 % uglavnom se slaže s tvrdnjom da na nastavi mogu slobodno iznositi svoje mišljenje i postavljati pitanja, dok se s istom tvrdnjom potpuno slaže 73,4 % odnosno uglavnom slaže 24,1 % učitelja. Istraživanjem je utvrđeno da je percepcija učenika i učitelja prema indikatoru uvažavanja mišljenja učenika u korelaciji. Prema istraživanju koje su proveli Peko i sur. (2014: 63) navodi se da „učenici uvijek postavljaju pitanja učitelju kada im nešto nije jasno (tvrdi 39 % učenika).“ Usporedimo li ove podatke, možemo zaključiti da se slavonskim školama više potiče iznošenje mišljenja i postavljanje pitanja što može utjecati na razrednu klimu. Međutim, možemo uzeti u obzir i mogući negativan kontekst da se radi samo o postavljanju pitanja o nejasnoćama, a ne i o mogućnostima sudjelovanja učenika u sukreiranju nastavnog procesa.

Tablica 1. Deskriptivni pokazatelji i frekvencije odgovora na indikatore odnosa učitelj-učenik

Indikator	uloga	N	M	SD	%	
					Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem
Na nastavi mogu slobodno iznositi svoje mišljenje i postavljati pitanja./ <i>Učenici na nastavi mogu slobodno iznositi svoje mišljenje i postavljati pitanja.</i>	učenik	396	4,55	,877	17,9	71,7
	učitelj	158	4,69	,596	24,1	73,4
Učitelj uvažava mišljenja i ideje učenika./ <i>Uvažavam mišljenje i ideje učenika.</i>	učenik	396	4,47	,858	24,7	63,9
	učitelj	158	4,58	,651	33,5	63,3
Učitelj zna kako riješiti probleme./ <i>Znam kako riješiti probleme.</i>	učenik	396	4,78	,602	11,1	84,8
	učitelj	158	4,10	,620	64,6	23,4
Često dolazim u sukob s učiteljem/učnikom./ <i>Često imam problem u komunikaciji s određenim učnikom.</i>	učenik	396	1,29	,797	2,0	1,8
	učitelj	158	1,84	1,01 9	12,0	0,6
Učenici u mom razredu često dolaze u sukob s učiteljem./ <i>Često imam problem u komunikaciji s učenicima u razredu.</i>	Učenik	396	1,77	1,15 1	5,1	4,3
	učitelj	158	1,36	,816	1,3	2,5

S tvrdnjom da učitelj uvažava mišljenje učenika u potpunosti se slaže 63,9 %, uglavnom se slaže 24,7 % učenika, dok je postotak učitelja koji su u potpunosti suglasni s tvrdnjom 63,3 %, odnosno uglavnom suglasni 33,5 %. Ostvareno zadovoljstvo uvažavanjem mišljenja unutar razreda potiče učenike na sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu, a time se ostvaruje pravo djeteta da se njegovo mišljenje uzme u obzir posebno kada učitelji trebaju donijeti odluke u interesu učenika. Izostajanjem uvažavanja mišljenja učenika, u negativnom kontekstu, može dovesti do napetosti, tjeskobe, ljutnje i loših odnosa.

S tvrdnjom da učitelji znaju riješiti problem slaže se 84,9 % učenika, 11,1 % uglavnom se slaže, dok se s navedenom tvrdnjom slaže 23,4% učitelja, uglavnom se slaže 64, 5 %, a 10,8 % nije sigurno. Iskustveno učenje rješavanja problema i donošenja odluka uz međusobno uvažavanje utječe na razvoj socijalnih vještina učenika i na njihova buduća ponašanja.

Uspoređujući rezultate procjene koji se odnose na sukobe s učiteljem, uočava se razlika te samim time i pojavnost sukoba u odgojno-obrazovnoj praksi. Prema percepciji učenika 1,8 % učenika potpuno slaže, a 2 % uglavnom se slaže s tvrdnjom da često dolaze u sukob s učiteljem, dok se s navedenom tvrdnjom potpuno slaže 0,6 %, odnosno uglavnom slaže 12 % učitelja. Procjenjujući ostale učenike i njihove sukobe s učiteljem, može se uočiti odstupanje u percepciji učenika i učitelja. S tvrdnjom da učenici u razredu često dolaze u sukob s učiteljem potpuno se slaže 4,3 %, uglavnom se slaže 5,1 % učenika, potpuno slaže 2,5 %, 1,3 % učitelja uglavnom se slaže. S obzirom na statističku značajnost nađena je i utvrđena razlika u percepciji sukoba. Bez obzira na veličinu razlike, ona nije slučajna, veće najvjerojatnije postoje među populacijama i ne treba ih zanemariti. Zanemarenost sukoba u školama, bez obzira proizlazi li iz ponašanja učitelja, nastavnih metoda, nepostojanja pravila ili nedosljednosti, dovodi do pisanih podnesaka prosvjetnoj inspekciji, Agenciji za odgoj i obrazovanje i Uredu pravobraniteljice za djecu. U Tablici 2. prikazane su razlike u percepciji učenika i učitelja o odnosu prema nastavnom sadržaju.

Tablica 2. Deskriptivni pokazatelji i frekvencije odgovora na indikatore odnosa prema nastavnoj komunikaciji

Indikator	uloga	N	M	SD	%	
					Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem
U školi učimo na zabavan način./ <i>Trudim se prenositi nastavne sadržaje na zanimljiv način.</i>	učenik	396	4,08	1,104	30,1	45,7
	učitelj	158	4,63	,613	30,4	67,1
Učitelj se koristi različitim izvorima znanja u nastavi (računalo, enciklopedije, časopise...)/ <i>U nastavi se koristim različitim izvorima znanja (računalo, enciklopedije, časopise...)</i>	učenik	396	4,03	1,168	25,5	47,2
	učitelj	158	4,59	,678	28,5	66,5
Učitelj nam daje korisne zadaće i uključuje nas u projekte./ <i>Dajem učenicima korisne zadaće i uključujem ih u projekte.</i>	učenik	396	4,59	,823	15,7	74,2
	učitelj	158	4,44	,662	44,3	50,6

Ispitana je percepcija učenika i učitelja koja se odnosi na načine nastavne komunikacija, a vezana je uz učenje na njima prihvatljiv i zabavan način. Prema dobivenim rezultatima s navedenom tvrdnjom potpuno se slaže 45,7 %, uglavnom se slaže 30,1 % učenika, potpuno slaže 67,1 % dok se uglavnom slaže 30,4 % učitelja. Rezultati pokazuju da učenici i učitelji različito percipiraju uporabu različitih izvora znanja. S tvrdnjom da učitelji koriste različite izvore znanja (računalo, enciklopedije, časopise...), u potpunosti se slaže 47,2 %, uglavnom se slaže 25,5 %, potpuno se slaže 66,4 % odnosno, uglavnom se slaže 28,5 % učitelja. Međutim, zastupljenost odgovora, prema procjenama učenika *nisam siguran, uglavnom se ne slažem i uopće se ne slažem* ukazuje na potrebu mijenjana metoda i oblika rada u nastavnoj praksi, a koji utječu na nastavnu komunikaciju. Zanimljivost pristupa nastavnim sadržajima ovisi o interesima, vrijednostima i motiviranosti učitelja i djeluje na motivaciju učenika. Istraživanje koje su proveli Peko i sur. (2014: 62) navodi se „da je u nastavi još uvijek udžbenik dominantan izvor znanja (43,4%)“. U istraživanju koje je provela Spajić-Vrkaš (2014: 79) navodi se: „ohrabrujući je podatak da se mnogi učitelji ne oslanjaju samo na udžbenike iz postojećih predmeta nego da se često koriste književnim djelima za djecu te likovnim i glazbenim djelima. Međutim, zanemareni su neki od izvora koji mogu

imati snažan utjecaj na mlađe učenike, kao što su odgovarajući članci iz časopisa za djecu i filmovi, ali i članci iz dnevnih ili tjednih novina.“ Zanemarenost uporabe različitih izvora znanja ukazuje na odnos učitelja prema nastavnom sadržaju, koji utječe na odnos učenika prema nastavnom sadržaju, što u nastavnoj praksi dovodi do nezadovoljstva učenika nastavnom komunikacijom, slabijih obrazovnih postignuća i reakcija roditelja.

Domaće zadaće i uključivanje učenika u različite projekte predstavljaju strategije učenja i zahtijevaju i vrijeme i dodatno zalaganje učenika, ali i imaju utjecaj na razvijanje odnosa među učenicima te na odnos učitelj-učenik. Prema rezultatima istraživanja učenici izražavaju pozitivan stav prema zadaćama i uključivanju učenika u projekte. Potpuno se slaže s tvrdnjom da učitelji zadaju korisne zadaće i uključuju učenike u projekte 74,2 %, uglavnom se slaže 15,7 % učenika, dok se s navedenom tvrdnjom potpuno slaže 50,6 %, odnosno uglavnom slaže 44,3 % učitelja. „Iako učestalost korištenja drugih iskustvenih i interaktivnih metoda koje su važne za razvoj aktivnog i odgovornog građanstva nije zanemariva, mora se primijetiti da je jedna petina ispitanih učenika ostala zaključena za učenje u GOO-u kroz istraživačke projekte, rasprave i debatiranja u razredu, izlaganja svojih kolega i rad u zajednici.“ (Spajić Vrkaš, 2014: 77) Rezultati istraživanja domaćih zadaća kao indikatora (pre)opterećenosti učenika, koje su proveli Munjiza i suradnici (2016), idu u prilog učeničkoj preopterećenosti prema stavovima učenika i njihovih roditelja. Usporede li se rezultati provedenih istraživanja, uočava se da je više učenika u slavonskim županijama u odnosu na državni prosjek uključeno u projekte te da domaće zadaće smatraju korisnima što se možemo smatrati pozitivnim pokazateljem odnosa prema nastavnom sadržaju i razvoju suradničkih odnosa među učenicima. U Tablici 3. prikazane su razlike u percepciji učenika i učitelja o odnosu učenik-učenik.

Tablica 3. Deskriptivni pokazatelji i frekvencije odgovora na tvrdnje odnosa učenik-učenik

Indikator	uloga	N	M	SD	%	
					Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem
Učenici u razredu mi se smiju kada napravim pogrešku./ <i>Neki se učenici smiju drugim učenicima kada naprave pogrešku.</i>	učenik	396	2,33	1,484	12,1	13,4
	učitelj	158	2,75	1,270	27,2	8,2
Učenici u razredu često se međusobno sukobljavaju./ <i>Česti su sukobi među učenicima.</i>	učenik	396	2,71	1,440	14,9	15,9
	učitelj	158	2,09	1,043	7,6	3,8
Ako se posvadim s parom, pokušavam se što prije pomiriti./ <i>Poslije sukoba učenici se lako i brzo pomire.</i>	učenik	396	4,74	,658	11,6	82,6
	učitelj	158	4,34	,797	42,4	48,7

Rezultati navedeni u Tablici 3. pokazuju da učenici i učitelji uočavaju ponašanja koja narušavaju komunikaciju i odnose među učenicima te dovode do sukoba. Iz dobivenih podataka prema procjeni indikatora odnosa učenika prema učenicima uočava se da se 13,4 % učenika potpuno slaže, da se 12,1 % uglavnom slaže s tvrdnjom da im se učenici u razredu smiju kada naprave pogrešku, dok se s navedenom tvrdnjom potpuno slaže 8,2 %, odnosno uglavnom slaže 27,2 % učitelja. Da se učenici u razredu često međusobno sukobljavaju, potpuno se slaže 15,9 %, uglavnom se slaže 14,9 % učenika, potpuno se slaže 3,8 % i uglavnom se slaže 7,6 % učitelja. Međutim, obje skupine ispitanika uočavaju da se učenici pokušavaju što prije pomiriti poslije sukoba. S tvrdnjom se potpuno slaže 82,6 % i uglavnom se slaže 11,6 % učenika, dok se s navedenom tvrdnjom potpuno slaže 48,7 %, odnosno uglavnom se slaže 42,4 % učitelja.

U situacijama izloženosti djece u razredu usmenim odgovaranjem, opisivanjem ili prepričavanjem poželjno je razvijati slušanje i uvažavanje, a reagirati na neprimjerene oblike ponašanja kao što su ruganje, ismijavanje, omalovažavanje i zadirivanje. Koje će posljedice imati

učenik ako izostane učiteljeva reakcija, ovisi o osjećaju sigurnosti ili nesigurnosti u razredu, načinu reagiranja, zrelosti, vremenskom trajanju izloženosti itd. Učenici koji se osjećaju sigurni i imaju više samopouzdanja pronalaze konstruktivne načine da se zaštite, da argumentiraju svoje stavove ili da zatraže učiteljevu pomoć. Nesigurni učenici koji nemaju dovoljno samopoštovanja gube motivaciju za učenjem, nesigurni su, ne sudjeluju u različitim aktivnostima, a često imaju problem i sa spavanjem.

Iz strukture tvrdnji proizlazi da su odnosi, komunikacija i sukobi višeznačni, tj. da imaju međusobno različite i suprotstavljene dimenzije, kao što su sukobi i rješavanje sukoba. Pozitivno je da su najvišim skalnim vrijednostima učenici procijenili da učitelji znaju riješiti probleme te da se sami trude što prije riješiti međusobne sukobe. Prema istraživanju koje je su proveli Malley i sur. (2003) rezultati su pokazali da većina učenika u Hrvatskoj percipira svoju školu u pozitivnom svjetlu, ali da je uočen sustavni pad zadovoljstva školom kako učenici pohađaju više razrede.⁵ Do istog zaključka došli su Peko i suradnici (2014: 72) te navode: „Nažalost, učenici s vremenom doživljaju sve manje ugone u nastavi, što se negativno odražava na njihov razvoj interesa i sposobnosti tijekom nastave.“

Kako do sukoba dolazi u situacijama kada učitelji imaju različite stavove i mišljenja od učenika te kada nisu sigurni što učiniti, tada je poželjno sukobu pristupiti konstruktivno. Konstruktivnim pristupom rješavanja sukoba razvijaju se suradnički odnosi, osjećaj postignuća, otvorenost i veća motivacija za učenjem. Ako učitelji sukobu pristupe na destruktivan način, problemi ostaju neriješeni, osjeća se napetost, narušen odnos što može imati utjecaj na učenikovo zdravlje i na odbacivanje škole iz njegovog svijeta kvalitete.

ZAKLJUČCI

Rezultati provedenog istraživanja upućuju na određena pozitivna nastojanja i na pozitivno ozračje u četvrtim razredima osnovnih škola na području Osječko-baranjske, Požeško-slavonske i Virovitičko-podravske županije. Sukob možemo prihvatiti kao sastavni dio života škole jer nijedan odnos nije u potpunosti lišen negativnih pojava poput razmirica, neprihvaćanja drugačijeg mišljenja, upućivanja kritike i sl. Za kvalitetu odnosa odlučujuća je predominacija pozitivnoga, odnosno negativnoga u odnosu, koju je moguće utvrditi mjerenjem učestalosti pojavljivanja određenih ponašanja, osjećaja i situacija.

Rezultati istraživanja upućuju na sljedeće zaključke:

1. Istraživanje je potvrdilo da dominiraju pozitivni odnosi između učenika i učitelja, ali da se mogući sukobi ne isključuju. Ohrabrujuć je podatak da učenici procjenjuju najvišim skalnim vrijednostima slobodu iznošenja mišljenja i njihovo uvažavanje te da učitelji znaju riješiti probleme u razrednome kontekstu.
2. Uočene su razlike u percepciji učenika i učitelja u odnosu prema nastavnom sadržaju. Učenici izražavaju pozitivan odnos prema zadaćama i uključivanju učenika u projekte. Međutim, uočavaju se razlike koje se odnose na zanimljivost nastave te na uporabu različitih izvora znanja.
3. Učenici i učitelji uočavaju sukobe među vršnjacima, ali ih isto tako učenici sami žele riješiti.

Do sukoba u komunikaciji između učitelja i učenika dolazi u kombinaciji stručnog znanja učitelja i nestručno vođenim razgovorom. Razgovor u školi bitan je dio nastavnog procesa. Stoga on mora biti planiran, namjeran, svjestan i stručno vođen. Navedeno se potvrđuje u odnosu

⁵ Prema rezultatima istraživanja devet od deset kvalitetnih školskih varijabli u Hrvatskoj ukazuje na to da većina učenika školu pozitivno doživljava, da se od učenika očekuje kvalitetan rad, da učenici školu doživljavaju kao mjesto gdje mogu biti uspješni, da je u školama poticajno ozračje za učenje, da se uvažava mišljenje učenika, da su učenici zadovoljni vlastitim radom, da je u školi zabavno te da se uključuju u projekte.

učitelja prema nastavnom sadržaju i u odnosu prema učenicima koji su primatelji informacija. Promišljanje o sukobima u komunikaciji i odnosima te kvaliteti nastavnog procesa može pridonijeti zadovoljstvu učenika te manjem broju podnesaka nezadovoljnih roditelja mjerodavnim institucijama.

Prema rezultatima provedenog istraživanja u slavonskim školama može se zaključiti da prevladava podržavajuće okruženje za učenje i poučavanje učenika četvrtih razreda osnovne škole te da se radi o izrazito kompleksnom problemu što zahtijeva daljnja istraživanja. Prema dobitnim rezultatima istraživanja potrebno je organizirati stručna usavršavanja s ciljem profesionalnog razvoja učitelja, koja će pridonijeti kvalitetniju interakciju učitelja s učenicima, te u konačnici dovesti do poboljšanja njihovih obrazovnih postignuća.

Provedenim istraživanjem nije ispitana percepcija roditelja koja se odnosi na komunikaciju, odnose i sukobe među učenicima i učiteljima, na (pre)opterećenost učenika te na nasilne oblike ponašanja u školi, a koji mogu biti u vezi s indikatorima kvalitete nastavnog procesa. Upravo navedene misli mogu biti smjernice za neka nova istraživanja.

LITERATURA

- Ajduković, M. & Pečnik, N. (2007). *Nenasilno rješavanje sukoba*. Zagreb: Alinea.
- Bognar, L. & Matijević, M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brajša, P. (1994). *Pedagoška komunikologija*. Zagreb: Školske novine.
- Glasser, W. (2001). *Svaki učenik može uspjeti*. Zagreb: Alinea.
- Glossen, D. & Anderson, J. (1996). *Stvaranje uvjeta za kvalitetne škole*. Zagreb: Alinea.
- Malley, J., Bašić, J., Beck, M., Kranželić Tavra V., Ferić, M. & Conway, J. (2003). *Student Perceptions of Their Schools: An International Perspective*. *International Journal of Reality Therapy*, 23(1), 4-11.
- Munjiza, E., Peko, A. & Dubovicki S. (2016). *Paradoks (pre)opterećenosti učenika osnovne škole*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmajera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Musić, H. (2011). *Autoritarna i demokratska komunikacija*. Tuzla: OFF SET.
- Peko, A., Varga, R., Mlinarević, V., Lukaš, M. & Munjiza E. (2014). *Kulturom nastave (p)o učeniku*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmajera u Osijeku, Učiteljski fakultet.
- Puzić, S., Baranović, B. & Doolan, K. (2011). *Školska klima i sukobi u školi*, *Sociologija i prostor*, 191(3) 335-358.
- Spajić Vrkaš, V. (2014). *Eksperimentalna provedba Građanskog odgoja i obrazovanja (istraživački izvještaj)*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske.
- Vidić, T. (2010). *Učiteljske percepcije učenčkih ponašanja (ne)poštivanja, socijalizacija i pozornost na satu*. *Život i škola*, 56(1), 77-90.

Conflicts in Communication Between Students and Teachers

Abstract: Conflicts in communication between students and teachers in the last few years are increasingly common, and more and more professionals of different profiles are involved in researching the educational practice. There are numerous reasons why conflicts arise in school and among them are the conflicts that result from poor communication that affect student motivation and their relationship towards the mastering of the school assignments. The specificity of the educational work is based on the quality of the established relationship between the teacher and the student, the student and the student, the teacher and the teaching content, the student and the teaching content the interaction among them.

The aim of the research was to examine the attitudes and the perception of teachers and students of primary school toward the teacher-student relationship, the relationship of teachers and students towards the teaching content and towards relationships among students.

Data suggests good communication and relationships between fourth-grade students and teachers, and both groups notice that teachers know how to solve them. The students experience and assess the teacher-teaching content relationship slightly negatively, suggesting that more motivated students require more stimulating learning methods

and various sources of knowledge in teaching. Their need can be reflected in relationships and lead to conflict in the student-teacher communication. According to the results of the study of the student-student relations both the students and the teachers state that the positive relations between the students prevail and that the students are trying to solve their mutual conflicts independently.

The study included 396 fourth-grade students and 158 primary school teachers from Osijek-Baranja, Požega-Slavonia and Virovitica-Podravina counties.

Keywords: conflict, communication, attitude, course content

Kommunikationskonflikte zwischen Schülern und Lehrern

Zusammenfassung: Die Konflikte in der Kommunikation zwischen Schülern und Lehrern kommen in den letzten Jahren immer häufiger vor und immer mehr Experten unterschiedlicher Profile erforschen die pädagogische Praxis. Es gibt viele Gründe, warum es zu Konflikten in der Schule kommt, und unter ihnen sind die Konflikte, die durch schlechte Kommunikation entstehen, die die Motivation der Schüler und ihre Haltung gegenüber den Schulaufgaben beeinflussen. Die Besonderheit der Bildungsarbeit basiert auf der Qualität der etablierten Verhältnisse zwischen Lehrern und Schülern und zwischen Schüler und Schüler.

Das Ziel dieser Studie war es, die Haltung von Lehrern und Grundschulern in Bezug auf die Wahrnehmung von Schüler- und Lehrerbeziehungen, die Unterrichtskommunikation und die Schülerbeziehungen untereinander zu bestimmen.

Die Daten weisen auf die realisierte Kommunikation hin, die die Beziehungen zwischen Viertklässlern und Lehrern unterstützt. Die beiden Gruppen der Befragten bemerken, dass die Lehrer wissen, wie man Konflikte löst. Das Schülererlebnis ist mit etwas negativeren Einschätzungen der Beziehung zur Unterrichtskommunikation verbunden, was darauf hindeutet, dass Schüler anregendere Lernmethoden und mehr Wissensquellen im Unterricht erfordern. Dieses Bedürfnis kann sich auf die Beziehungen reflektieren und zu Konflikten in der Kommunikation zwischen Schüler und Lehrer führen und die Kommunikation im Unterricht beeinträchtigen. Den Studienergebnissen der Schüler-Schüler-Beziehung zufolge geben beide Teilnehmergruppen an, dass positive Beziehungen unter den Schülern vorherrschen und dass die Schüler versuchen, ihre gegenseitigen Konflikte selbstständig zu lösen.

Die Studie umfasste 396 Schüler der vierten Klasse und 158 Lehrer aus den Grundschulen in den Gespanschaften Osijek-Baranja, Požega-Slawonien und Virovitica-Podravina.

Schlüsselbegriffe: Kommunikation, Lerninhalt, Beziehung, Konflikt, Schulklima